

ŞEYH SAİD
(1865-1925)

**Nakşibendî-Hâlidî şeyhi,
Doğu Anadolu'da
meydana gelen isyanın lideri.**

Palu'da doğdu. Doğu Anadolu'da yaşayan aşiretlerden Zaza kökenli olup Nakşibendî tarikatının Hâlidîyye koluna mensup Palulu Şeyh Ali Sebti'nin torunudur. Ali Sebti'nin Hâlid el-Bağdâdî'nin yahut onun kardeşi ve halifesi Mahmud Sâhib'in halifesi olduğu, oğlu Mahmud'un da kendi halifeleri arasında yer aldığı kaydedilir (Memiş, s. 198-199). Şeyh Said'in babası uzun yıllar Hınıs'ta ikamet eden Şeyh Mahmud Fevzi, annesi Gule Hanım'dır. I. Dünya Savaşı yıllarında Piran bölgesine göç eden Şeyh Said savaştan sonra tekrar Hınıs'a yerleşti. Palu ve Hınıs'ta bazı medreseler kurdu; bu medreselerin müderrisi ve Nakşibendî tarikatının Palevî kolunun şeyhi olarak ün kazandı. Böylece hem müderrislik hem de meşâyih sınıfına mensubiyetiyle öne çıktı. Aynı zamanda çevredeki aşiretlerin de reisi, dinî ve içtimâî konularda, aşiretler arası çatışmalarda bölge halkının ilk başvurduğu kişi idi. Evlilik yoluyla Hamidiye Alayları kumandanlarından Cibranlı Hâlid ile de akrabalığı vardı. Seyyid olduğu yolundaki iddialara rağmen bunu kanıtlayacak bir delil yoktur. Nitekim ailesinde seyyid lakabı ile anılan kimse bulunmadığı gibi kendisi de bu lakabı kullanmamıştır. Bölgenin geleneksel yapısı içinde sözü geçen, fetvalarına başvurulmuş, tarikat geleneği içinde saygı duyulan etkin bir kişiliğe sahipti. 1925'te çıkan isyanla adını duyuran Şeyh Said'in günümüze ulaşan herhangi bir eseri yoktur.

Şeyh Said'e atfedilen ayaklanmaya yol açan sebeplerin anlaşılabilmesi için gerek bölgenin uzun zamandır yaşadığı değişim süreci, gerekse yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'ndeki siyasal gelişmeleri iyi tahlil etmek gerekir. Kürtler'le Zazalar arasında yaygın olan Kâdirî tarikatı yerine Osmanlı Devleti'nin merkezîyetçiliğini destekleyen Nakşibendî tarikatı II. Mahmud'dan itibaren bölgede kök saldı. Bu tarikata mensup şeyhler halkı âdeta merkezî hükümetin temsilcileri gibi, hatta daha da fazla etkilemeye başladı. Diğer taraftan sınırlı da olsa 1908'den itibaren milliyetçi eğilimler gösteren faaliyetler de mevcuttu ve her iki hareket 1920'lerde canlılığını korumaktaydı. Buna karşılık Millî Mücadele'nin ardından Ankara mer-

kezli bir devlet olarak ortaya çıkan Türkiye Cumhuriyeti, merkezî otoritesini sağlamayı ve geleneksel yapıdan uzaklaşan modern inkılaplar yapmayı arzu ediyordu. Nitekim Cumhuriyet'in ilânından sonraki faaliyetler merkezde ve taşrada hem taraftar hem de muhalifler oluşturdu. Bir taraftan eski imtiyazlarını kaybetme endişesi içinde olan yerel yapılar, diğer taraftan ümmeti temsil ettiği kabul edilen hilâfetin ilgası, müslüman coğrafyasının pek çoğunda olduğu gibi Doğu Anadolu'da da olumsuz yankılar uyandırdı. 13 Şubat 1925 tarihinde başlayan Şeyh Said isyanı, Türkiye'nin iç siyasî yapılanması yanında uluslar arası ilişkilerine de yansıtacak sonuçlar doğurdu.

İsyanın çıkması ve gelişmesi dönemin karmaşık iç ve dış problemleriyle paralellik arzettiğinden bugüne kadar gerçek sebepleri karanlıkta kalmıştır. İsyanı dinî, siyasî, millî ve iktisadî sebeplere bağlayanlar olduğu gibi doğrudan dış unsurların ve özellikle İngilizler'in etkisiyle meydana geldiğini ileri sürenler de vardır. Hemen her kesim bu isyana ayrı anlamlar yüklemekte, bazılarınca devleti hedef alan bir ayaklanma, bazılarınca da bir kahramanlık destanı olarak nitelenmektedir. İsyanın çıkışıyla ilgili temel anlatımlar şunlardır: Bir görüşe göre, I. Dünya Savaşı'nda Musul civarında Türkler'e karşı savaşmış olan bazı Nestûrîler savaştan sonra Irak'ta kalmıştı. Bunlar 1925 yılı başlarında eski yerlerine dönmek istediklerinde Ankara hükümeti bunu kabul etmedi ve üzerlerine askerî birlik sevk edildi. Bu sırada Türk birliklerindeki bazı Kürt subaylar karşı tarafa geçti. Subaylardan biri olan Albay Hâlid Bey yakalanarak tutuklandı. Ancak bölgedeki bazı Kürt ağaları tarafından kurtarıldı ve hepsi birden Şeyh Said'e sığındı. Şeyh Said esasen hükümetin gerçekleştirdiği inkılaplara şüphe ile bakmakta ve açıkça muhalefet etmekteydi. Bu sebeple sığınmacıları kabul etmekte tereddüt göstermedi. Hükümetle Şeyh Said arasında çıkan bu gerginliğin ardından yerel askerî görevliler, 11 Şubat'ta Şeyh Said'in yanında bulunan ve suçlu oldukları düşünülen iki adamını teslim etmesini istedi. Şeyh Said bunu reddedince çıkan küçük çarpışmada bazı askerler yaralandı ve isyanın ilk kıvılcımları ortaya çıkmış oldu.

Bir başka görüş, Şeyh Said'in 1912'de Kürt uyanışını sağlamayı hedefleyen Kürt hareketinin bir kolu ile birlikte bulunduğu yönündedir. Âzâdî isimli bu hareket, zamanla önemini kaybetmekle birlikte

1923'te Erzurum'da tekrar teşkilâtlanarak Şeyh Said isyanını planladı. Nitekim kuruluş içinde yer alan isimlere bakıldığında (Cibranlı Hâlid Bey, Kör Hüseyin Paşa, Hasenanlı Hâlid Bey, Yûsuf Ziyâ Bey, Ekrem Cemil Bey, Şûrâ-yı Devlet eski reisi Seyid Abdülkadir Bey) bunların potansiyel bir güç oluşturduğu görülür. Hükümet bu organizasyonu 1924'te Irak sınırında çıkan bir isyanla ilişkilendirerek dağıtmak istedi, bazı liderleri tutuklandı, Şeyh Said de bunlar aleyhinde ifade vermeye çağrıldı. Fakat Şeyh Said buna uymak yerine, muhtemelen kendisini güvende hissetmediği için Palu'daki dedesinin kabrini ziyaret maksadıyla Hınıs'tan yola çıktı. Pek çok müridi ve bağlıları da ona eşlik etti. Eskiden ikamet ettiği Diyarbakır yakınlarındaki Piran köyüne (bugünkü Dicle ilçesi) misafir oldu ve ilk rivayette bahsedilen olaylar meydana geldi.

Birbiriyle yakın ilişkisi bulunmasına rağmen farklı yorumlanan bu olaylar, Şeyh Said'in merkezî hükümete karşı geliştirdiği muhalif fikirlerini etrafındakilerle görüştüğünü ve muhtemel bir harekât da planlamış olduğunu gösterir. Bazı kaynaklarda belirtildiğine göre bu amaçla 1925 Ocak ayı içinde çeşitli köyleri ve kasabaları dolaşarak düşüncelerini anlattı ve oğulları aracılığı ile bazı hazırlıklar yaptı. Fakat Âzâdî örgütüyle hareket ettiğine dair yeterli delil yoktur. Ayaklanmanın başlaması ise tamamen kendi kontrolü dışında ya âni gelişmelere paralel ya da kendi bilgisi dahilinde olmayan dış etkilerle meydana geldi. Nitekim birçok kaynaktan olayların, Şeyh Said 13 Şubat tarihinde Piran'a geldiğinde orada bulunan jandarmaların tutukluluk kararı bulunan bazı kişileri yakalamak istediği için patlak verdiği kaydedilmektedir. Tutuklamaların en azından kendisi orada iken yapılmasını istemeyen ya da engelleyenlere de mani olamayan Şeyh Said, -daha sonra savunmasında da söylediği gibi- kendisini âdeta hadiselerin akışına terketti. Hızla gelişen olaylarda Şeyh Said'in adamları 17 Şubat'ta Genç vilâyetinin Darahini kazasını basarak Vali İsmâil Bey'le birlikte diğer mülkî yetkilileri ve jandarmaları esir aldı. Telgraf hatları tahrip edildi, hapishaneler açılarak mahkûmlar serbest bırakıldı. Şeyh Said'in İslâm adına ilk bildirisi de bundan sonra ortaya çıktı. "Emîrül-mücâhidîn Muhammed Saîd en-Nakşibendî" imzası ile yayımlanan bildirilerde merkezî hükümetin ve Mustafa Kemal'in uygulamalarının İslâm'a aykırı bulunduğu, hilâfetsiz Müslümanlığın olamayacağı

ifade edilerek isyanının gerekçesi açıklanıyordu. Ayrıca bir kısım Zaza ve Kürt aşiret reislerine de kendisine katılmaları için mektuplar gönderdi. Ele geçirdiği yerlere mülki idareciler ve kumandanlar tayin ederek artık kontrolü ele aldığını gösterdi. Bazı aşiretlerin desteğini alan Şeyh Said'in kuvvetleri kısa sürede bir taraftan Diyarbakır'a kadar yürürken bir grup da Varto'yu ele geçirip Muş'a hareket etti. Hükümet 21 Şubat'ta Diyarbakır, Elazığ, Genç, Siverek, Mardin, Urfa, Siirt, Bitlis, Van, Hakkâri bölgeleriyle Erzurum'un bir kısmında sıkıyönetim ilân etti.

Bölgedeki ordu birlikleri başarılı olamayınca Diyarbakır'a geri çekildi. Bir gün sonra 24 Şubat'ta Elazığ'da isyancıların eline geçti. Durumu aynı gün Türkiye Büyük Millet Meclisi Umumi Heyeti'ne anlatan Başbakan Ali Fethi Bey (Okyar) meseleyi "dinî kisveli bir isyan" şeklinde nitelemekle birlikte yerel bir hareket olarak da gördüğünü, idarî önlemler ve bölgesel bazı tedbirlerle çözüleceği kanaatini dile getirdi. İçişleri bakanı olan Recep Peker ise aksini düşündüğünden kabinede ihtilâf baş gösterdi. Böylece gerek kendisine muhalif olanlar, gerekse bu isyanı Türkiye'de inkılaplara karşı bir tavır olarak algılayan bazı siyasetçiler, baskı yaparak Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 25 Şubat tarihli oturumunda meclisin daha önce çıkardığı Hıyânet-i Vataniyye Kanunu'nun 1. maddesine "dinî istismarı engelleme"yi

hedefleyen bazı ilâveler yaptılar. İsyanın genişlemeye devam etmesi ve başbakanın sert tedbirler almaması Ankara'da ciddi bir endişe yarattı ve tartışmalar cumhurbaşkanına bildirildi. 2 Mart 1925'te toplanan kabinede yapılan uzun bir müzakerenin ardından Başbakan Ali Fethi Bey istifasını cumhurbaşkanına sundu; Mustafa Kemal 3 Mart'ta İsmet Paşa'yı yeni hükümeti kurmakla görevlendirdi. Ertesi gün hükümeti kuran İsmet Paşa'nın, bu isyan karşısında devlet otoritesinin teyidi için sert tedbirler alacağını ve Şark İstiklâl mahkemelerini kuracağını ifade eden programı kabul edildi ve büyük çoğunlukla güvenoyu aldı. Ayrıca ek tedbir olarak muhtemel muhalefet hareketlerini engellemek amacıyla 1929 yılına kadar yürürlükte kalacak olan Takrîr-i Sükûn Kanunu teklif edildi ve 22 ret oyuna karşılık 122 oyla kabul edildi. Öte yandan Şeyh Said isyanı devam ediyordu ve hedefte Diyarbakır vardı. İsyancılar 7 ve 8 Mart'ta üç koldan Diyarbakır'a saldırdılar, bu saldırılar bizzat Şeyh Said tarafından yönetildi. Ancak saldırı başarılı olmadı ve isyan gerilemeye başladı. Zira Şeyh Said aşiretlerden beklediği desteği alamadığı gibi kendi kuvvetlerine de hâkim olamıyordu. Düzensiz biçimde hareket eden ve imkân bulduğunda yağmaya da yönelen isyancılar neticede başarı kazanamadı. Hükümet yaptığı hava harekâtı yanında bölgeye hızlı bir şekilde askerî kuvvet sevketti. Mart ayı sonunda ve nisanın ilk haftalarında ordu birliklerinin gerçekleştirdiği harekâtla isyancıların büyük bölümü Çapakçur bölgesinde yenilgiye uğratıldı. Şeyh Said geri çekildiyse de 15 Nisan'da Muş ile Varto arasındaki Çarınçur köyünde yakalandı. Şeyh Said ve arkadaşları 26 Mayıs'ta Şark İstiklâl mahkemeleri tarafından Diyarbakır'da yargılanmaya başlandı. Şeyh Said ifadesinde, isyanın önce tasarlanmış bir hareket olmadığını, kendiliğinden geliştiğini, amacının Diyarbakır'a kadar gidip orada ulemâ ile birlikte şer'î kanunların uygulanmasının gerekliliğini Ankara'ya bildirmek olduğunu söyledi. 28 Haziran'da mahkeme kendisiyle birlikte kırk altı kişinin idamına karar verdi ve karar ertesi gün hemen infaz edildi.

Şeyh Said'in, Şer'iyye ve Evkaf Vekâleti'nin kaldırılmasıyla bölgedeki medrese ve tekkelerin geleceği, Nakşî-Hâlidîler'in etkinliği ve imtiyazlarının azalacağı, destek veren aşiretlerin geçmişteki kısmî özerkliklerinin sarsılacağı gibi endişelerle isyan etmiş olacağı düşünülebilir. Ancak Şeyh Abdülkadir gibi bazı Kürt liderleriyle iliş-

kisine rağmen isyanda doğrudan Kürtler'e dayalı müstakil bir devlet kurma veya otonomi elde etme amacının güdüldüğünü söylemek için yeterli delil bulunmamaktadır. Fakat zaman içinde bu fikirlerin yerşermesine de katkı sağladığı kabul edilmelidir.

Şeyh Said isyanı iç politikada sertlik yanlısı olanların işine yaramıştır. Özellikle bir üyelerinin Şeyh Said isyanı ile ilişkisi, ayrıca siyasî programlarında yer alan dinî düşünceler ve inançlara saygılı oldukları ifadesi dikkate alınarak yeni filizlenmekte olan çok partili hayatın öncüsü Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın kapatılmasına ve Urfa şubesinin sorumlusu emekli yarbey Fethi Bey'in beş yıl hapsine sebep olmuştur. Ayrıca Takrîr-i Sükûn Kanunu'na dayanarak pek çok gazeteci ve muhalif tutuklanmıştır. Görev süresi 1927 yılına kadar devam eden Şark İstiklâl mahkemeleri pek çok idam ve mahkûmiyet kararı vermiş, böylece tek parti iktidarının muhalefetsiz olarak uzun yıllar sürmesinin önü açılmıştır. Dış politika yönünden ise normalleşme seyri gösteren Türkiye-İngiltere ilişkileri zedelenmiştir. Her ne kadar 1926 yılında Türkiye, İngiltere ve Irak'la bir dostluk antlaşması imzalamışsa da antlaşma maddelerinin çoğunun sınır meselesi ve Kürtler'le ilgili olması soruna iki tarafın da yaklaşımını göstermesi bakımından manidardır. Şeyh Said isyanının Musul meselesi yüzünden İngilizler tarafından tertip edilerek desteklendiği iddiaları için yeterli delil yoksa da isyan sonrası ortaya çıkan neticelerin bu amaca hizmet ettiği aşîkârdır.

BİBLİYOGRAFYA :

Metin Toker, *Şeyh Said ve İsyanı*, Ankara 1968; İsmail Beşikçi, *Doğu Anadolu'nun Düzeni: Sosyo-Ekonomik ve Etnik Temeller*, İstanbul 1969, s. 210, 212; TBMM Zabıt Ceridesi, II. Devre, Ankara 1976, XIV, 306-307, 309-311; XVI, 38; Şevket Süreyya Aydemir, *Tek Adam Mustafa Kemal*, İstanbul 1981, III, 215-227; M. Şerif Fırat, *Doğu İlleri ve Varto Tarihi*, Ankara 1981, s. 180; R. W. Olson "The International Consequences of the Sheikh Said Rebellion", *Naqshbandis* (ed. M. Gaborieau v.dğr.), İstanbul-Paris 1990, s. 379-406; a.mlf., "The Sheikh Said Rebellion in Turkey in 1925: Estimates of Troops Employed", *Turcica*, XXIV, Paris 1992, s. 263-275; a.mlf., "The Kurdish Rebellion of Sheikh Said (1925), Mt. Ararat (1930), and Dersim (1937-8): Impact on the Development of the Turkish Air Force and on Kurdish and Turkish Nationalism", *WJ*, XL/1 (2000), s. 67-94; a.mlf. – W. F. Tucker, "The Sheikh Said Rebellion in Turkey (1925)", *a.e.*, XVIII/3-4 (1978), s. 195-211; Yaşar Kalafat, *Şark Meselesi Işığında Şeyh Said Olayı, Karakteri, Dönemindeki İç ve Dış Olaylar*, Ankara 1992; M. van Bruinessen, *Agha, Shaikh and State*, London 1992, s. 265-305; Hikmet Özdemir, *Türkiye*

Şeyh Said (oturan beyaz sakallı), sağında Şeyh Şerif, arkasında ortada Binbaşı Kasım (Ataç), solunda Şeyh Abdullah ile

Cumhuriyeti, İstanbul 1995, s. 58-64; Abdurrahman Memiş, *Hâlid-i Bağdâdî ve Anadolu'da Hâlidilik*, İstanbul 2000, s. 198-199; Ahmet Süreyya Örgöven, *Şeyh Sait İsyanı ve Şark İstiklâl Mahkemesi, Vesikalar, Olaylar, Hatıralar* (haz. Osman Selim Kocahanoğlu), İstanbul 2002, tür.yer.; W. Jwaideh, *The Kurdish National Movement: Its Origins and Development*, Syracuse 2006, s. 203-213; Ahmet Demirel, *Tek Partinin İktidarı: Türkiye'de Seçimler ve Siyaset (1923-1946)*, İstanbul 2013, s. 75-76; İngiliz Yıllık Raporlarında Türkiye: 1925-1926 (der. Ali Satan, trc. Nilgün Engin), İstanbul 2013, s. 21-27; Naci Kutlay, *Osmanlı'dan Günümüze Kürtler, Kürdoloji Notları*, Ankara 2014, s. 244-270; Nurgün Koç, "Şeyh Sait Ayaklanması", *Turkish Studies*, VIII/2 (2013), s. 153-166; Cihat Kar, "80. Yılında Şeyh Said Ayaklanması ve Gerçekler I" (<https://saklibelgeler.wordpress.com/2012/03/21/80-yilinda-seyh-said-ayaklanması-ve-gerçekleri-e-kitap-pdf/>) (13 Şubat 2015).

ZEKERİYA KURŞUN

ŞEYHÜŞŞÜYÜH

(شيخ الشيوخ)

Hankah, zâviye ve ribâtların idaresinden sorumlu sûfi ve âlimlerle fütüvvet teşkilâtında en üst makam sahiplerine verilen unvan.

"Şeyhler şeyhi" anlamına gelen şeyhüş-şüyüh, herhangi bir ilimde otorite kabul edilen kişilerin yanı sıra özellikle Şehâbeddin es-Sühreverdî gibi önde gelen sûfiilere verilen bir şeref unvanı olarak kullanılmakla birlikte Zengîler döneminde sûfiilere ait müesseselerin idaresinden sorumlu kişilere unvan olarak verilmiştir (*DİA*, XXXVIII, 40). Bu müesseseye ise "meşihatüş-şüyüh, meşihatü'l-meşâiyh" denilmiştir. Resmî bir görev olarak şeyhüşşüyüh tayininin ilk defa Nûreddin Zengî devrinde gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Dönemin önde gelen fakih ve sûfilerini çevresinde toplamak isteyen ve onlar için birçok yeni vakıf kuran Nûreddin Zengî'nin sûfi vakıflarının kontrolü amacıyla 568 (1172-73) yılında Dimaşk'a davet edip şeyhüşşüyüh tayin ettiği ilk kişi sûfi Ebü'l-Feth İmâdüddin Ömer b. Ali b. Muhammed b. Hameviyye'dir (Hameveyh). Dönemin meşhur inşâ kâtibi İmâdüddin el-Kâtib el-İsfahânî tarafından kaleme alınan menşurdan anlaşıldığına göre İbn Hameviyye Dimaşk, Hama, Humus, Ba'lebek ve Halep'teki sûfi vakıflarıyla ilgili tek yetkili kişiydi (Münzirî, III, 16; Ebû Şâme el-Makdisî, II, 173, 264-265; İbn Vâsıl, III, 257).

Zengîler'den sonra Eyyûbîler ve Memlükler döneminde de Suriye ve Mısır'daki sûfi vakıflarından sorumlu bir şeyhüşşüyüh tayini geleneği sürdürüldü. Eyyûbîler devrinde Mısır'daki ilk şeyhüşşüyüh 569

(1173-74) yılında Selâhaddîn-i Eyyûbî tarafından tayin edildi (Makrîzî, *el-Hıta*, III, 570). Böylece Mısır ve Suriye bölgelerine iki ayrı şeyhüşşüyüh görevlendirme uygulaması başlatılmış oldu, bu uygulama Memlükler'in son dönemlerine kadar devam etti. Zengîler devri boyunca görevinde kalan İbn Hameviyye, Eyyûbîler'in bölgede hâkimiyeti ele geçirmelerinden sonra Selâhaddîn-i Eyyûbî döneminde de Dimaşk şeyhüşşüyüh olarak görevini sürdürdü. Selâhaddîn'in ardından Eyyûbîler'in sürdürdüğü siyasî ve idarî açıdan parçalı yapı içinde Mısır şeyhüşşüyüh Mısır'a, Dimaşk şeyhüşşüyüh Dimaşk'a hâkim olan melikler tarafından göreve getirildi. Ayrıca bu dönemde Suriye bölgesi çoğu zaman birden fazla melik tarafından yönetildiğinden Dimaşk'taki şeyhüşşüyühün görev alanında zaman zaman değişiklikler meydana geldi. Memlükler devrinde ise Mısır'da görev yapan şeyhüşşüyüh bizzat sultan tayin ediyordu. Dimaşk şeyhüşşüyühü çoğu zaman Mısır'daki sultan, bazan da onun Suriye'deki nâibi tarafından atırdı (Kalkaşendî, XI, 370).

Dimaşk şeyhüşşüyühü, aynı zamanda şehirdeki en önemli sûfi kurumu olan Sûmeysâtiyye Hankahı'nın şeyhliğini de elinde bulundururdu. Zengîler, Eyyûbîler ve Memlükler devri boyunca Dimaşk şeyhüşşüyüahları burada ikamet etti (Makrîzî, *es-Sülûk*, I/3, s. 927; M. Mutî' el-Hâfız, s. 6, 11). Mısır'daki ilk şeyhüşşüyüh, Selâhaddîn'in 569'da (1173-74) vakfettiği Kahire'deki Saîdüssuadâ (Salâhiyye) Hankahı'nın şeyhliğini uhdesinde bulundururdu, buranın şeyhi olan kimse Mısır'daki bütün sûfi vakıflarının idaresinden sorumluydu. Mısır'daki şeyhüşşüyühün Saîdüssuadâ Hankahı'nın da şeyhliğini üstlenmesi ve burada ikamet etmesi geleneği Memlükler döneminde de bir süre devam etti. Muhammed b. Kalavun tarafından Kahire'nin hemen dışında Sîryâkûse (Siryakos) Hankahı'nın inşa edilmesinin ardından bu hankahın şeyhliğini üstlenen kimse aynı zamanda şeyhüşşüyüh unvanıyla anıldı ve bütün Mısır'daki sûfi vakıflarının yönetiminden sorumlu tutuldu. Memlükler devrinin sonlarına doğru Sîryâkûse şeyhüşşüyühü, sadece Mısır'daki değil bütün Memlük coğrafyasındaki sûfi vakıflarının üst düzey görevlisi olarak kabul edildi (Kalkaşendî, XI, 370; Makrîzî, *el-Hıta*, III, 570). Makrîzî şeyhüşşüyüh unvanını, Memlükler'in sonuna kadar "sûfi vakıflarının idaresinden sorumlu en üst düzey yönetici" anlamında kullanırsa da (a.g.e., III, 571) özellikle IX. (XV.) asırdan itibaren Mısır ve Suriye'deki

sûfi vakıflarının başındaki bütün şeyhler için bu unvana rastlanmaktadır. Bölgedeki sûfilerin temsilcisi kabul edilen Mısır ve Dimaşk şeyhüşşüyüahları hankah, zâviye ve ribâtların ve orada barınan dervişlerin bütün işleriyle ilgilendirildi. Sûfi vakıflarının idaresi ve buralara yapılacak tayinler onların sorumluluğundaydı. Elllerinde bütün sûfi vakıflarının bir listesi bulunurdu. Buralarda kimlerin kalmakta veya bu vakıflardan yararlanmakta olduğuna, hangi hankaha nelerin bağışlandığına, vakıf gelir giderlerine dair kayıtlar vardı, ayrıca bu hankahlar şeyhüşşüyüh tarafından sürekli kontrol edilmekteydi (Kalkaşendî, IV, 193; M. Mutî' el-Hâfız, s. 12).

Şeyhüşşüyüh özellikle ilk ortaya çıktığı dönemlerde sûfiler arasından tayin edilirken zamanla ulemâdan da bu göreve getirilenler oldu. Başlangıcından Memlükler'in sonuna kadar hem medresede müderrislik yapan hem de şeyhüşşüyüh olan çok sayıda âlim bulunmaktadır. İmâdüddin İbn Hameviyye'nin oğlu Sadreddin Muhammed (ö. 617/1220) Mısır'da hem şeyhüşşüyühluk görevine getirildi hem de bazı medreselerde müderrislik yaptı. Yine Memlükler devrinde Dimaşk'ta kadılık / kâdilkudâtîlıkla şeyhüşşüyühluk görevinin Bedreddin İbn Cemâa örneğinde olduğu gibi aynı şahsa verildiği de görülmektedir (Makrîzî, *es-Sülûk*, II/1, s. 287; *DİA*, XIX, 389). Kalkaşendî, Memlükler döneminde en önemli bürokratik görevlerden biri haline gelen şeyhüşşüyühluğu dinî mertebelerin de en yükseği olarak gösterir (*Şubhu'l-a'sâ*, XII, 411).

İmâdüddin b. Hameviyye'nin soyundan gelen Benî Hameviyye ailesinden Eyyûbîler ve Memlükler döneminde şeyhüşşüyühluğu üstlenen çok sayıda isim yetişti. İbn Hameviyye'den sonra oğlu Sadreddin Muhammed'in ve ardından onun oğulları Ebü'l-Feth İmâdüddin Ömer ve Tâceddin İbn Hameviyye bu görevi üstlendiler. VII. (XIII.) yüzyılın başlarında fütüvvet teşkilâtı hiyerarşisinde en üst makamda bulunanlara da şeyhüşşüyüh denilirdi (*DİA*, XXXII, 322).

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Esir, *el-Kâmil* (nşr. Halîl Me'mûn Şihâ), Beyrut 1422/2002, IX, 710; Bündârî, *Sene'l-Berki's-Şâmî* (nşr. Ramazan Şeşen), İstanbul 1425/2004, s. 65; Münzirî, *et-Tekmil*, III, 16; Ebû Şâme el-Makdisî, *Kitâbü'r-Ravzateyn* (nşr. İbrâhim Şemseddin), Beyrut 2002, II, 173, 264-265; İbn Vâsıl, *Müferricü'l-kürûb*, III, 257; Kalkaşendî, *Şubhu'l-a'sâ*, IV, 193; XI, 370; XII, 411; Makrîzî, *es-Sülûk* (Ziyâde), I/3, s. 927; II/1-2, s. 287; a.mlf., *el-Hıta* (nşr. Muhammed Zeynühüm), Kahire 1998, III, 570, 571; Gazzî, *el-Kevâkibü's-sâ'ire*, III, 51-53; M. C. Şehabeddin Tekindağ, *Berkuk Devrinde*